

LİBYA'DA YENİ YOL AYRIMI VE DEĞİŞEN KONUMLANMALAR

“

6 milyonluk nüfusuyla sahip olduğu petrol, gaz, altın, uranyum gibi muhtelif doğal kaynakları, büyük güçlerin iştahını üzerine çekmekte fakat Libya'nın olanakları kendi güvenliğini sağlamaya yetmemektedir. Arap Baharıyla beraber 40 yıllık diktatör Muammer Kaddafi rejimi düştükten sonra aynı güçler demokrasiye müsaade etmemiş ve ülke istikrara kavuşmamıştır.

”

PROF. DR. AHMET UYSAL

Başkan ORSAM

Libya, Türkiye'nin 2 katından fazla geniş alanda zengin doğal kaynaklara sahip ama nüfusu da oldukça az bir ülkedir. 6 milyonluk nüfusuyla sahip olduğu petrol, gaz, altın, uranyum gibi muhtelif doğal kaynakları, büyük güçlerin iştahını üzerine çekmekte fakat Libya'nın olanakları kendi güvenliğini sağlamaya yetmemektedir. Arap Baharıyla beraber 40 yıllık diktatör Muammer Kaddafi rejimi düştükten sonra aynı güçler demokrasiye

müsaade etmemiş ve ülke istikrara kavuşmamıştır. Demokrasiye geçiş süreci iç savaş, darbe, terör ve siyasi karışıklıklarla sekteye uğramıştır. Ama Suriye ve Yemen'dekine kıyasla özellikle petrol ve doğal gaz küresel piyasalarda ihtiyaç duyulması sayesinde tamamen kaosa sürüklenmesine izin verilmemektedir.

LİBYA'DAKİ KRİZ SÜRECİ VE TÜRKİYE

Afrika'da terk ettiğimiz son coğrafya olan Libya ile ilişkilerimiz Osmanlı zamanında çok özel olduğu gibi bu sıcak ilişkiler Kurtuluş

Savaşı'na kadar sürmüştür. Misrata başta olmak üzere Libya şehirleri Anadolu'dan gelen Türklerle doludur. Balkanlar, Kafkaslar ve adaların elden çıkmasından sonra Libya'ya gelenler muhacirler de hatırı sayılır düzeydedir. Bağımsızlık sonrasında ise kurulan krallık yönetimi, devleti kurumsallaştırmak için Türkiye'den destek alıyordu ve ilişkiler o dönemde de oldukça iyiydi. Muammer Kaddafi başkanlığında Hür Subaylar, 1952'de Mısır'da başarılı olan Arap milliyetçisi darbeci projeyi Libya'ya taşımıştı. Bu dönemde ilişkiler zayıflasa da sonrasında Kıbrıs meselesinin ortaya çıkardığı dinamikler ve 1980'lerde Turgut Özal'ın kurduğu iyi ilişkilerle Libya inşaat sektöründe Türk şirketleri çok önemli projeler almıştır.

Arap Baharı sürecinde Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO)

müdahalesi sonucu dış müdahaleyle devrilen tek yönetici Kaddafi olmuştur. Bu durum petrol ülkesi olmasının rejime verdiği güç ve kısmi meşruiyetle nüfusun seyrek olmasıyla da irtibatlandırılabilir. Arap Baharı'nın bölgesel statükoyu sarsmasından rahatsız olan özellikle Batı'daki bazı küresel aktörler, Mısır'daki darbe formülünü Libya'da tekrarlamak istemiştir. Libya'ya IŞİD ve terörü bahane ederek Amerika Birleşik Devletleri (ABD) vatandaşı emekli General Halife Hafter darbeye başa getirilmek istenmiştir. Ancak Libya halkı buna direnmiş ve Hafter, Libya'nın batısına hâkim olamamıştır. 2014 yılında başlattığı askerî darbeye Trablus'a girme operasyonu Trablus'taki halk ve milisler tarafından durdurulmuştur. 2015 yılında Birleşmiş Milletler (BM) gözetiminde Fas'ın Suhayrat şehrinde yapılan

anlaşmayla uzlaşa hükûmetine razı olmak durumunda kalmıştır.

Aradan geçen sürede Hafter ve destekçileri, darbe sevdasından vazgeçmediği için 2020 yılında tekrar harekete geçerek silah zoruyla başkenti almaya kalkmıştır. Ulusal uzlaşa hükûmeti de Türkiye'den yardım isteyince, darbeciler ülkenin batısından uzaklaştırılmıştır. Hafter'in ve darbecilerin yenilgisine rağmen bu grupların uluslararası sponsorları onu meşru bir aktör olarak desteklemeye devam etmişlerdir. Hafter hem Cenevre'de oluşan sürece katılmış hem de doğu ve orta vilayetlerde ve daha sonra güneyde kontrolü devretmemiştir. Bu eylemlerine, görev süresi 2014'te bitmesine rağmen Suhayrat Anlaşması'yla uzatılan Tobruk Parlamentosunun keyfi kararlarıyla kılıf bulmuştur. Mısır desteği ve yönlendirmesiyle

Parlamento Başkanı Agila Salih, merkezî hükümet karşıtı eski darbeci anlayışın sivil kanadını oluşturmuştur. Cenevre Anlaşması'na göre, Abdülhamid Dibeybe'nin kurduğu uzlaşî hükümetinin görevi 2021 Aralık ayında yapılacak seçimlerle sona erecekti ancak Tobruk Parlemantosunu ve Hafter tarafının ayak diremesi yüzünden seçimler ve gerekli değişimler yapılamadı. Çünkü adaylık şartları ve seçimin nasıl yapılacağıyla ilgili kanun, Tobruk ve Trablus meclisleri uzlaşmadığı için etkinleştirilemiyordu. Bu aksaklıkta Dibeybe hükümetinin eksikleri ve ayak sürürmesinin payı da oldu. Seçimlerin yapılmamasını fırsat bilen Hafter tarafı Mısır ve Fransa'nın desteğiyle Batı tarafından eski İçişleri Bakanı Fethi Başağa'yı yanına çekerek Tobruk'ta paralel hükümet kurmaya girişti. Bu hükümeti hiçbir devlet tanımasa da iki kere silah zoruyla başkente girmeye çalışarak Batı'daki birlik ve istikrar ortamını tehdit etti. Dahası Dibeybe hükümeti de ülkeyi selamete çıkarmak için düzgün çalışmaktan uzaktı. Ekonomik sorunlar, özellikle elektrik kesintileri gibi hizmet eksiklikleri ve yolsuzluk söylentileri yayılmaya başladı. Başağa'nın paralel hükümeti ortaya çıkınca koltuğu sağlama almak için Dibeybe, güney illerinden çekilmek gibi Hafter'e bazı tavizlere rıza gösterdi. Yine Ulusal Petrol Kurumunun başkanlığını BAE'ye yakın biri olan Farhat Bengdara'ya verdi. Dışardan destek bulmak için ise Lockerbie bombacısı Ebuğa'la Mohammed Mesud'u ABD'ye teslim etti. Ancak bu karar kamuoyunda çok tepki çekti ve Dibeybe'nin vatanseverliği sorgulanır oldu. Çünkü Kaddafi yönetimi, Lockerbie mağduru ai-

lelere ciddi tazminat ödeyerek dosyayı kapatmıştı.

Son dönemde ABD'nin Libya'ya özel önem verdiği anlaşılmaktadır. Bunun kanıtı ABD Merkezî İstihbarat Teşkilatı (CIA) Başkanı William J. Burns'un ülkeyi ilk kez ziyaret etmesidir. Burns, Başbakan Dibeybe ve Hafter ile görüşmüş ama meclis başkanları Akile Salih ve Halid el-Mişri ve paralel hükümet başkanı Başağa ile görüşmemiştir.

KRİZDE GÜNCEL DURUM VE ETKİLİ AKTÖRLERİN MANEVRALARI

Son dönemde Libya'nın yeni istikrarsızlığa girdiği ve farklı arayışlar başladığı görülmektedir. Çünkü kimse tanımasa da ve Hafter'in elinde oyuncak olsa Doğu'da paralel hükümet ismen de olsa

devam ederken, seçimlerin yapılması konusunda iki parlamento uzlaşmıyor. Diğer taraftan geçen eylül ayında atanan Birleşmiş Milletler (BM) temsilcisi Senagalli diplomat Abdullahi Batili Libya'ya giderek çözüm arayışlarına başladı ve birçok tarafla görüştü. BM temsilcisi özellikle seçimde başkan adayı olan şahsiyetlerle görüştü ama Batı'daki devrim yanlısı, demokrat ve Türkiye'ye yakın duran aktörlere çok ilgi göstermedi ki Trablus ve çevresini darbeden koruyan bu kesimlerdir. Şu ana kadar BM temsilcisi somut bir çözüm önerememiştir fakat Doğu ve Batı kampları anlaşamazsa uluslararası toplum ve küresel aktörler adına tekrar daha aktif şekilde devreye girecektir.

Son dönemde ABD'nin Libya'ya özel önem verdiği anlaşılmaktadır. Bunun kanıtı ABD Merkezî İstihbarat Teşkilatı (CIA) Başkanı William J. Burns'un ülkeyi ilk kez ziyaret etmesidir. Burns, Başbakan Dibeybe ve Hafter ile görüşmüş ama meclis başkanları Akile Salih

ve Halid el-Mişri ve paralel hükümet başkanı Başağa ile görüşmüştür. Bu durum ABD'den farklı kesimlere yönelik mesaj olarak yorumlanmıştır. Eski bir diplomat olarak Burns, özellikle enerji gibi bölgesel hesaplarda Libya'nın önemini bilmektedir ve daha da önemlisi Ukrayna Savaşı dolayısıyla Rusya'nın Afrika'daki etkinliğini azaltmak istemektedir. Ziyaretten sonra Burns'ün Hafter'den Rus Wagner güçlerinin ülkeden çıkarılmasını istediği açığa çıkmıştır. Rus askerî desteğinin azalması Hafter ve Mısır'ın elini zayıflatsa da buna karşılık ABD'nin onlara ne tavizler vereceği merak konusudur. Ama genel olarak ABD'nin Fransa ve Mısır'ın öncülük ettiği darbeci Kanada mesafeli olduğu bilinmektedir.

ABD ziyaretinden hemen sonra Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT) başkanı Hakan Fidan da Libya'yı ziyaret etmiştir. Önce Sudan'ın ziyaret edilmesi oradan getirilen Cancevid milislerinin geri alınması konusunun da Libya ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Libya ziyaretinde Fidan'ın Başbakan Dibeybe ile görüşmesinin Libya'nın genel durumu yanında yeni güvenlik ve siyasi gelişmelerle de ilişkilidir. Fidan, Burns'ün gözardı ettiği Devlet Yüksek Meclisi başkanı Halid el-Mişri ve diğer liderlerle de görüşmüştür. Görüşmede Mişri ile Dibeybe arasında son zamanda ortaya çıkan ihtilafın azaltıldığı söylenmiştir. Fidan'ın ziyareti Libya dosyasında Akdeniz'den Ukrayna ve milislere kadar güvenlik kaygılarının Türkiye için öne çıktığı anlamına gelmektedir.

Son dönemin önemli gelişmelerinden birisi Mısır öncülüğünde

bazı Arap ülkelerinin Başağa'nın paralel hükümetine soğuk davranmalarıdır. Daha önceki Arap Birliği toplantılarında Mısır Dibeybe hükümetini meşru hükümet olarak görmediklerine işaret eden tepkiler vermiştir. 22 Ocak'ta Libya'da yapılan Arap Dışişleri Bakanları toplantısına Mısır, Suudi Arabistan ve BAE temsilcileri katılmamıştır. Toplantı istişari nitelikte olmasına rağmen diğer ülkelerin de temsil düzeyinin düşüklüğü Dibeybe hükümetinin meşruiyetini zayıflatmaktadır. Diğer taraftan Mısır, Halife Hafter ve Akile Salih'i kontrol ederek, doğudaki aşiretler üzerinden ve Doğu-Batı diyaloguna aracılık ederek Libya'nın geleceği üzerindeki etkisini artırmaktadır.

Dibeybe hükümeti içeride ve dışarıda bazı sorunlarla karşılaştıkça bazı bölgesel-küresel aktörlere ve Hafter gibi yerel aktörlere bazı tavizler vermektedir. Bunlardan birisi BAE'ye Libya Petrol Kurumu başkanlığını vermesi, Lockerbie bombacısını ABD'ye teslim etmesi ve son olarak İtalya ile yaptığı 8 milyar dolarlık petrol anlaşmasıdır. Anlaşma İtalya'nın yeni başkanı Giorgia Meloni'nin ülkeyi ziyareti esnasında yapılmıştır. Doğu'daki paralel hükümetin başkanı Başağa, İtalya'ya petrolün peşkeş çekildiğini söyleyerek eleştirmişti. Benzer şekilde Dibeybe hükümetinin Petrol Bakanı Mohammed Awn da anlaşmanın bakanlıkla yapılması gerektiğini söyleyerek anlaşmayı eleştirmiştir. Fransa'nın darbeci yaklaşımına karşı çıkan İtalya, zayıflamış Dibeybe hükümetine destek anlamına gelen ziyarette Libya'dan gelen kaçak göçmenler konusunda iş birliğini vurgulamıştır.

Sonuç olarak Libya'da bugün ciddi siyasi kriz yaşanmakta ve hem doğuda hem de batıda hareketlenme görülmektedir. Seçimlere aynı hükümetle mi, yoksa yeni hükümetle mi gidileceği belli değildir. Mısır, Fransa ve BAE, yeni hükümet kurulmasını zorlayarak aslında seçimden kaçınma çabasındadır. Seçim olursa da kendi diktatör mütefiklerini seçtirmek istemektedirler. Türkiye, İtalya ve ABD, Dibeybe hükümetiyle seçime gidilmesini istemektedir. Yeni hükümet olacaksa mümkünse tüm tarafların uzlaşısıyla oluşmasını istemektedir. Bu çerçevede yeni hükümet çalışmalarını iki meclis başkanı Halid Mişri ile Akile Salih yürütmektedir. Ama onlar arasında Hafter'in ve oğullarının aday olup olamayacağı konusu çözülmemiştir ve çözülmesi de zordur. Libya'daki siyasi kriz çözülemezse veya var olan Dibeybe hükümeti önerilen çözüme kabul etmezse kriz derinleşerek ülke yeniden bir kaosa sürüklenecektir. Bu aşamada zaten çözüm turlarıyla sonuç alamayan BM Libya temsilcisi Abdullayı Batili, bu misyonu üzerine alabilir. Batili hem var olan yönetim konseyini, hükümeti ve iki meclisin geleceğini de belirleyecek kararlar alabilir. Belki hepsini veya bazılarını iptal edip 2020'dekine benzer 75'lik komiteyle dışardan çözüm empoze ederek yeni hükümet kurmak isteyebilir. Bu süreçte görüşü pek alınmayan Libya halkının kararlara vereceği tepki de önem taşıyacaktır. Dolayısıyla Libya yeniden yol ayrımına gelmiştir ve darbeden kaosa ve seçimlere kadar tüm seçenekler açıktır. Bu süreçte Libya'nın gerçek dostu Türkiye'nin bu gelişmelere son derece aktif ve hassas şekilde angaje olması gerekmektedir. ■